

Kur'an'da İbadet Tarihi
KUR'AN'DA İBADETLERİN
ORTAYA ÇIKIŞI, ÇEŞİTLENMESİ
VE FIKHÎ BAKIMDAN
HÜKÜMLERİ

Dr. Tahir MEHTİOĞLU

Dr. Tahir MEHTİÖĞLU

1979 yılında Özbekistan Cumhuriyeti Fergana Vilayeti Kuvasay şehrinde dünyaya gelen Tahir MEHTİÖĞLU, ortaokul eğitimine adı geçen şehirdeki 2 No'lu okulda başlamış ve 1996 yılında Azerbaycan Cumhuriyeti Beylagan Rayon Türkler Kenti ortaokulunda tamamlamıştır.

2001-2005 yılları arasında Bursa Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretmenliği Bölümünde lisans eğitimini tamamlamıştır.

2005-2008 yılları arasında İstanbul İli Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsünde Yüksek Lisans eğitimi almış ve “Kur'an'da İbadetlerin Ortaya Çıkışı, Çeşitlenmesi ve Fıkhi Bakımdan Hükümleri” konulu teziyle mezun olmuştur. 2006-2013 yılları arasında İstanbul ili Çekmeköy ilçesi Alemdağ Kur'an Kursunda Fahri Kur'an Kursu Öğreticiliği, Kütahya Anadolu Lisesinde Ücretli Öğretmenlik ve Kütahya İl Müftülüğünde İmam-Hatiplik yapmıştır.

2019-2022 yılları arasında Kırgızistan'da Oş Devlet Üniversitesi bünyesinde TDV-Oş İmam Hatip Lisesinde Okul Müdürlüğü görevini yürütmüştür.

2024 yılında Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe ve Din Bilimleri Dinler Tarihi Anabilim Dalında “Rus Ortodoks Hristiyanlığında Manastır Hayatı” konulu teziyle doktora eğitimini tamamlamıştır.

2019-2024 yılları arasında Anadolu Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Lisans programından ve Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Turist Rehberliği Yüksek Lisans programından AYASOFYA (Ayasofya-i Kebîr Câmîi Şerîfi) konulu teziyle mezun olmuştur. Evli ve 4 çocuk babası olup, iyi derecede Rusça, Arapça ve Türk (Azerice, Özbekçe, Kırgızca, Kazakça) Lehçelerini bilmektedir.

Kur'an'da İbadet Tarihi
KUR'AN'DA İBADETLERİN
ORTAYA ÇIKIŞI, ÇEŞİTLENMESİ
VE FIKHÎ BAKIMDAN
HÜKÜMLERİ

Dr. Tahir MEHTİOĞLU

Emin Yayınları: 717

Kur'an'da İbadet Tarihi
Kur'an'da İbadetlerin Ortaya Çıkışı, Çeşitlenmesi ve
Fıkhi Bakımdan Hükümleri

Dr. Tahir MEHTİOĞLU

1. Baskı Bursa, Ağustos 2026

Kapak
Yunus Emre Özdamar

E M İ N Y A Y I N L A R I
Fethiye Mah. Kırlangıç Sok. No: 2 Nilüfer/BURSA
Tel: (0224) 2422898, Fax: (0224) 2412569
www.eminyayinlari.com.tr

© Bütün yayın hakları anlaşmalı olarak Emin Yayınları'na aittir. Kitap, yayıncının ve yazarın izni olmaksızın hiçbir surette (baskı, fotokopi, elektronik, manyetik, mekanik ve sesli ortamlarda ya da başka bir şekilde) kısmen veya tamamen çoğaltılamaz. Kaynak gösterilerek alıntı yapılabilir.

KÜTÜPHANE BİLGİ KARTI
Kur'an'da İbadet Tarihi
Kur'an'da İbadetlerin Ortaya Çıkışı, Çeşitlenmesi ve
Fıkhi Bakımdan Hükümleri
Dr. Tahir MEHTİOĞLU
1. İbadet 2.Fıkıh 3. Din
ISBN: 978-625-8773-17-0
Sertifika No: 41427

Bu kitabı, rahmetli danışman hocam
Prof. Dr. Celal YENİÇERİ'nin aziz hatırasına
hürmet ve minnetle ithaf ediyorum.

ÖNSÖZ

Din olgusunun insanlık tarihine eşit olduğunu söyleyebiliriz. Hz. Âdem'in ilk insan ve ilk Peygamber olduğu düşünülürse din de onunla birlikte doğmuş ve bu günlere gelmiştir. Şu bir gerçektir ki, insanlar hiçbir zaman dinden ve dinî düşünceden uzak kalmamış ve daima kendilerinden üstün bir kudrete ibadet etme ihtiyacı duymuşlardır. Dolayısıyla ibadet, mahiyeti bilinmeyen fakat varlığı, sonsuz kudreti ve büyüklüğü her alanda ve her yerde hissedilen, her türlü tasarruf kudretine sahip olan zata karşı gösterilen tedarru, saygı, itaat ve ta'zimin en yüksek mertebesi şeklinde tarif edilmiştir.

Biliyoruz ki, dinin muhatabı insandır. Şâri'nin kullarına yönelik birtakım emir ve yasakları vardır ve mükelleflerden bu konulara uygun davranışta bulunmaları istenir. Yani mükellefin Yaraticısına karşı birtakım sorumlulukları vardır. Bunların başında da ibadet gelir.

İbadeti de geniş ve dar manasıyla ele almak gerekir. Geniş manasıyla ibadet Yüce Allah'ın bizlerden yapmamızı istediği her türlü güzel iş ve davranışı, bütün dinî ve ahlâki görevleri içine alırken, dar anlamıyla ibadet ise namaz, oruç, hac, zekât, kurban vs. gibi Yüce Allah ve Peygamberi (s.a) tarafından bizlere bildirilmiş olan belli dini görevleri kapsar.

İbadetleri âlimler üç başlık altında toplamaktadır. Bunlardan birincisi; namaz ve oruç türünden olup bedenle yapılan ibadetlerdir. İkincisi, zekât ve kurban gibi sadece malla yapılan ibadetlerdir. Üçüncüsü ise, hac ve umre gibi hem malla hem de bedenle yapılan ibadetlerdir.

İşte bizde araştırmamızda bu dar anlamdaki ibadetlerin, Kur'an'da ortaya çıkışını, çeşitlenmesini ve fikhî bakımdan

hükümlerini ortaya çıkarmaya çalıştık. Bu ibadetleri ele alırken başta her ibadetin mahiyetine, tarihçesine, varsa çeşitlerine, Kur'an'dan delillerine ve fıkhî bakımdan hükümlerine ulaşmaya çalıştık. Ayrıca ibadetlerin tarihi gelişimini araştırırken Hz. Peygamberin dönemine inerek bu ibadetler o dönemde Hz. Peygamberin müdahalesiyle, düzenlemesiyle nasıl en son halini aldı ve kendi hayatında bunları ne zaman sistemli (düzenli) bir hale soktu ve nasıl uygulardı vs. gibi sorulara da cevap aramaya çalıştık. Yani araştırmamızda Kur'an'daki ibadetleri Hz. Peygamberin hayatına yerleştirirken bir bakıma onun ibadet hayatıyla birlikte, deyim yerinde ise ibadetlerin şîretini çıkarmaya çalıştık.

Çalışmamız giriş ve üç bölümden oluşmaktadır. Giriş kısmında ibadet kavramıyla birlikte usul bakımından mükellef ve mükellefiyeti işledik. Birinci bölümde bedenle yapılan ibadetleri, ikinci bölümde, mal ile yapılan ibadetleri, üçüncü bölümde de hem mal hem de beden ile yapılan ibadetleri ele aldık.

Araştırmamızda yukarıdaki yöntemi izlerken başta birkaç Kur'an-ı Kerim meali olmak üzere, hadis, tefsir, sebebi nüzul kitaplarından ve diğer İslamî kaynaklardan yararlanılmıştır.

Araştırma konusunun seçiminden, bu çalışmamın ortaya çıkışına kadar, her türlü aşamadaki, yönlendirmeleri, açılımları ve sabırlı tutumuyla yardımlarını esirgemeyen merhum hocam Prof. Dr. Celal Yeniçeri bey'e, çalışmamızı okuyarak yapıcı tenkit ve düzeltmelerde bulunan hocalarım Prof. Dr. Vecdi Akyüz bey'e, Doç. Dr. Harun Anay bey'e ve Dr. Nari-man Hasanov bey'e en içten teşekkürlerimi iletirim. Çalışmalarımın gerek araştırma gerekse de yazım aşamasında olsun kendilerinden yararlandığım bütün hocalarıma, çalışmam boyunca daima desteklerini gördüğüm başta annem,

babam ve eşim olmak üzere bütün dostlarıma, kütüphane hizmetlerini sunan *İSAM* ve *İLAM* yetkililerine teşekkürlerimi sunmayı bir borç bilirim.

İstanbul, 2026

Tahir MEHTİOĞLU

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	7
İÇİNDEKİLER.....	11
KISALTMALAR.....	15

GİRİŞ

İBADET KAVRAMI, TANIMI, USUL BAKIMINDAN MÜKELLEF VE MÜKELLEFİYET	17
---	----

A- GENEL VE DAR ANLAMıyla İBADET KAVRAMI .	17
--	----

1- Giriş:	17
-----------------	----

2- Geniş ve Dar Anlamda İbadet	19
--------------------------------------	----

a- Geniş anlamıyla ibadet.....	19
--------------------------------	----

b- Dar anlamıyla ibadet	21
-------------------------------	----

B- KUR'AN'DA İBADET VE TARİHÇESİ.....	22
---------------------------------------	----

1- Kur'an'da İbadet Kelimesiyle Eşanamlı ve Ona Yakın Kelimeler	22
--	----

2- Allah'a Yapılan İbadet	24
---------------------------------	----

3- Allah'tan Başkalarına İbadet.....	29
--------------------------------------	----

4- Kur'an'da İbadetin Tarihçesi.....	32
--------------------------------------	----

C- HÜKÜM, KISIMLARI VE MÜKELLEFİYET	37
---	----

1- Mükellefin Tanımı ve Görevleri.....	37
--	----

2- Teklîfi Hükümlerin Tanım ve Tasnifleri	41
---	----

a- Azîmet:	48
------------------	----

b- Ruhsat ve Kısımları:	49
-------------------------------	----

b1- Ruhsatın kısımları:	49
-------------------------------	----

b2- Usul-i fıkhnın konuları inceleme tarzı:.....	51
--	----

BİRİNCİ BÖLÜM

BEDEN İLE YAPILAN İBADETLER OLARAK NAMAZ, ORUÇ VE TEMİZLİK ŞARTLARI 53

A - KUR'AN'DA TEMİZLİK VE ÇEŞİTLERİ 53

1- Temizliğin Tanımı ve Mahiyeti 54

2- Temizlik Çeşitleri ve Ortaya Çıkışı..... 56

a- Abdest..... 56

b- Gusül (Boy Abdesti) 58

c- Teyemmüm 61

B- KUR'AN VE SÜNNET'TE NAMAZ ÇEŞİTLERİ 62

1- Kur'an'da Beş Vakit Namaz ve Cuma Namazı 62

a- Namazın Tanımı ve Mahiyeti 62

b- Kur'an'da Namazın Çeşitleri ve Ortaya Çıkışı.... 67

b1- Mekke Devri..... 68

b2- Medine Devri 77

c- Cuma Namazının Ortaya Çıkışı, Cuma Gün ve Saatinin Önem ve Fazileti 80

c1- Cuma Gün ve Namazının Tanımı ve Önemi 80

c2- Cuma Farzıyetinin Ortaya Çıkışı..... 83

d- Beş Vakit Namaz ve Cuma Namazının Hükümü 92

2- Sünnet'te Mendub/Nafile Namazlar ve Ortaya Çıkışları 96

a- Mendub Namazların Ortaya Çıkışı, Bayram ve Cenaze Namazları 96

b- Mendub Namazların Çeşitleri ve Hükümleri... 100

C- KUR'AN'DA ORUÇ VE İTİKÂF..... 112

1- Orucun Mahiyeti ve Ortaya Çıkışı 113

a- Cahiliye ve Mekke Devrinde Oruç 115

b- Medine Devrinde Oruç 117

2- Orucun Çeşitleri, Hükmü ve Kur'an'dan Delilleri	119
3- İtikâfın Tanımı, Ortaya Çıkışı ve Delilleri	121

İKİNCİ BÖLÜM

MAL İLE YAPILAN İBEDETLER OLARAK İNFÂK VE KURBAN 127

A- KUR'AN'DA İNFAK - ZEKÂT 127

1- Giriş:	127
2- Kur'an'da Zekât.....	137
3- Zekâtın Tanımı ve Mahiyeti	140
4- Zekâtın Ortaya Çıkışı ve Çeşitleri	143
a- Mekke Devri Zekât	144
b- Medine Devrinde Zekât	151
5- Sadakanın Tanımı, Çeşitleri ve Hükmü.....	162

B- KUR'AN VE SÜNNET'TE KURBAN, KURBAN'IN TARİHÇESİ VE İSLAM DÖNEMİNDE ORTAYA ÇIKIŞI, ÇEŞİTLERİ VE HÜKÜMLERİ.....165

1- Kurbanın Tanımı ve Ortaya Çıkışı	166
2- Kurban Çeşitleri.....	175
a- Udhiyye Kurbanın Mahiyeti ve Ortaya Çıkışı ..	177
b- Hedy Kurbanın Tanımı ve Mahiyeti	178
b1-Hedy Kurbanın Ortaya Çıkışı.....	179
b2- Hedy Kurbanın Çeşitleri	181
c- Adak Kurbanın Mahiyeti ve Ortaya Çıkışı	183
d- Nesîke/Akîka Kurbanın Mahiyeti ve Ortaya Çıkışı	186
e- Nafile/Tatavvu' Kurbanın Mahiyeti ve Ortaya Çıkışı	187
3- Kurban'ın Hükmü ve Kur'an'dan Delilleri	188

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

HEM MAL HEM DE BEDEN İLE YAPILAN İBADETLER OLARAK HAC VE UMRE 191

A- KUR'AN VE SÜNNET'TE HAC, KÂBE VE TARİHÇESİ 191

1- Haccın Tanımı ve Mahiyeti 191

2- Haccın Ortaya Çıkışı ve Haccın Rükünleri, Vacip ve Sünnetleri 192

a- İhrama Girme ve İhramdan Çıkma 203

b- Telbiye 205

c- Vakfe, Hums ve İfâda 206

c1- Vakfe 206

c2- Hums Uygulaması 207

c3- İfâda (A'râfat'tan Dönüş) 208

d- Tavaf, Haceru'l-Esved ve İstılâm 210

d1- Tavaf 210

d2- Haceru'l-Esved ve İstılâmı 215

e- Sa'y, Cemrelerin Taşlanması ve Hac'da Kurban 216

e1- Sa'y 216

e2- Cemrelerin Taşlanması 217

e3- Hac'da Kurban 218

B- KUR'AN'DA UMRE VE SÜNNET'TE UMRE 221

1- Umre Tanımı ve Ortaya Çıkışı 221

2- Hac ve Umrenin Hükümü, Kur'an'dan Delilleri 226

SONUÇ 229

KAYNAKÇA 235

KISALTMALAR

a.g.e	: adı geçen eser
a.g.m.	: adı geçen makale
(a.s)	: aleyhisselam
b.	: İbn (oėlu)
bsk.	: baskı
c.	: cilt
DİA	: Diyanet İslam Ansiklopedisi
haz.	: hazırlayan
Hz.	: Hazreti
h.	: hicrî
m.	: milâdî
ö.	: ölüm tarihi
İFAV	: İlahiyat Faköltesi Vakfı Yayınları
(r.)	: radiyallahu anh
(r.a)	: radiyallahu anha, anhum
s.	: sayfa
(sad.)	: sadeleştiren
(s.a)	: sallallahu aleyhi ve selem
(thk)	: tahkik
(trc.)	: tercüme
t.y.	: tarih yok
vd.	: ve devamı
v.s	: ve saire
y.y	: basım yeri yok

GİRİŞ

İBADET KAVRAMI, TANIMI, USUL BAKIMINDAN MÜKELLEF VE MÜKELLEFİYET

A- GENEL ve DAR ANLAMıyla İBADET KAVRAMI

1- Giriş:

“Abede” (عبد) fiilinin mastarı olan “*el-ibadet*” (العبادة) kelimesi, sözlükte “kulluk etme, boyun eğme, itaat, alçak gönüllülük, tapma ve tapınma” anlamlarına gelir¹. İbadet edene “*âbid*”, kendini ibadete vermeye “*te’abbud*” ibadet edilene “*ma’bûd*” ve ibadet mahalline “*mâ’bed*” denir. Kul ve köle anlamlarına gelen “*abd*” kelimesi de aynı köktendir.

“Dilimizde “*ibadet*” ve o kökten türemiş bulunan diğer kelimeler, hiç değiştirilmeden dinî tabir olarak kullanılmakta ve bunun Türkçeleştirme adına, muhtevasının zedelenmesine fırsat verilmemiştir. Örneğin ibadet’i “tapmak, tapınmak”, ma’bud’u “*tapı*”, âbid’i “*tapan*” ve ma’bed’i “*tapınak*” gibi vs. bu kelimeler Elmalılı Hamdi Yazır’a göre ibadet’in değil de, genel olarak itaatin manası olabilmektedir. Hatta tapmak ve tapınmak kelimelerinde az çok ne yaptığını bilmemek gibi bir şuursuzluk manası anlarız ki, bunları puta tapmak, haşa tapmak gibi yerlerde kullanırız. Bundan dolayı “*sana ibadet ederiz*” yerine sadece Türkçe olsun diye “*sana taparız*” veya

¹ İbn Manzur, Ebü'l-Fazl Muhammed, *Lisânü'l-Arab*, “a-b-d” md. Beyrut Daru's-Sadr, t.y., III, 272–273; Zebîdî, Muhibbû'd-Din Ebi Fayz, *Tâcu'l-Arûs min Cevâhiri'l-Kâmûs*, “a-b-d” md. (thk. İbrahim Terzî), Beyrut Dâru İhyai't-Türâsi'l-Arabî, 1975, VIII, 327–347

“tapınıyoruz” demek, dilimizin inceliğini kaybetmek olur. Kul-luk etmek, şuur, (bilinç) açısından tapmak kelimesinden daha iyidir. Bu da ibadetten zayıf olan kulluğun manasıdır².

İbadet, niyete bağlı olarak yapılmasında sevap olan yüce Allah’a yaklaşmayı ifade eden özel itaattir. İtaat, niyete bağlı olsun olmasın ve kimin için yapıldığı bilinsin bilinmesin, yapılması hayırlı olan ameli işlemektir. Allah’a yaklaşmak (kurbet) niyete bağlı olmasa bile yapılması hayırlı olan ameli, kime yapıldığını bilerek yani yaklaşmak istediği zatı tanıyarak yapmaktır. Bundan dolayı her ibadet, Allah’a bir yaklaşma ve her yaklaşma bir itaattir. Fakat her itaat yaklaşma sayılmaz ve her yaklaşma ibadet olmaz. Örneğin Allah’ı tanımak için düşünmek bir itaattir. Fakat kendisine yaklaşmak istenilen yüce Allah düşünce durumunda henüz tanınmış olmadığından bu düşünce bir yaklaşma değildir ve niyete bağlı olmadığından ibadette değildir. İhtiyaç sahiplerine yardım etmek, sadaka vermek, vakıf yapmak, köle azat etmek ve benzeri şeyler niyete bağlı olmayan fiiller hem yakınlık, hem itaattir, ibadet değildir. Fakat oruç, namaz, hac, zekât ve cihad gibi yapılmasında niyet şart olan ameller hem ibadet, hem yakınlık ve hem de itaattirler. Demek ki, ibadet, insanın ruh ve bedence, dış görünüşü ve içyüzünde bütün varlığıyla yalnız Allah’a yapılan şuurlu bir itaat ve yakınlıktır³.

Dinî bir kavram olan ibadet ile ilgili âlimler tarafında pek çok tanım yapılmıştır. Bunlardan bir kaçına burada yer vermek daha uygun ve yerinde olacaktır:

² Yazır, Elmalılı Hamdi, *Hak Dinî Kur'an Dili*, İstanbul Ebüziya matbaası, 1935, I, 96-97

³ Yazır, Elmalılı Hamdi, *Hak Dinî Kur'an Dili*, I, 95-96